

Реалізація будь-якого варіанта прогнозу, яким передбачено скорочення державного замовлення, призведе до зменшення фінансової доступності здобуття вищої освіти в Україні, а також згортання можливостей для розвитку людського потенціалу й подальшого становлення постіндустріального суспільства.

Таким чином, на основі наведеного вище аналізу та оцінок можна дійти до ряду висновків і пропозицій, а саме:

1. Оцінювання доступності вищої освіти перебуває в центрі уваги багатьох міжнародних організацій. Проте оцінювання фінансової доступності вищої освіти проводиться лише ОЕСР.

2. Зростання фінансової доступності вищої освіти забезпечує розширення можливостей розвитку людського потенціалу.

3. В Україні наразі не здійснюється моніторинг і оцінка фінансової доступності вищої освіти. Саме тому в статті вона була здійснена. Виявлено, що державне фінансування ВЗО суттєво розширює можливості студентів щодо здобуття вищої освіти, особливо тих, хто походять із домогосподарств з невисокими доходами.

4. Встановлено, що в Україні впродовж останніх трьох років обсяги державного фінансування вищої освіти суттєво не змінювалися, а тому можна констатувати, що й фінансова доступність вищої освіти лишалась

незмінною. На основі побудованого прогнозу доведено, що контингент студентів упродовж 2011–2012 н. р. скоротиться за рахунок демографічної складової, а в разі скорочення обсягу державного замовлення і за рахунок фінансової складової.

5. З метою вирішення проблеми розширення фінансової доступності вищої освіти в Україні доцільно впровадити альтернативні механізми фінансування навчання у ВНЗ, а також раціональне поєднання різних фінансових інструментів підтримки осіб, які здобувають вищу освіту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз : наукова монографія / Е. М. Лібанова. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 328 с.
2. Сергоманов П. А. Доступность высшего образования и развитие в юношеском возрасте / П. А. Сергоманов // Доступность высшего образования в России. – М., 2004. – С. 206.
3. Usher Alex. Global Higher Education Rankings: Affordability and Accessibility in Comparative Perspective / Usher Alex, Amy Cervenak. – Toronto : The Educational Policy Institute, 2005.
4. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/2011 навчального року. – К. : Інформ.-аналіт. Агентство, 2010. – С.13.

УДК 331.522.4:351.83(477)

СПОСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В. П. Антонюк, доктор економічних наук

Основним вектором суспільного розвитку на сучасному етапі є перехід до економіки знань, який успішно здійснюється розвиненими країнами. Україна не може стояти осторонь цих процесів, інакше вона ризикує втратити стратегічну перспективу власного розвитку.

У доповіді Світового банку пропонується схема переходу до економіки знань, у якій домінують чотири стратегічні елементи: адекватна економічна та інституційна система, сильна база для нарощування людського капіталу, динамічна інформаційна інфраструктура

й ефективна національна система створення та поширення інновацій [1, с. 18–19]. У реалізації цих стратегічних елементів важливу роль відіграє кадрове забезпечення, тобто наявність висококваліфікованих кадрів, мотивованих до ефективної економічної, наукової та інноваційної діяльності, до освоєння нових знань та інформації, до продукування та використання нових технологій.

Україна на сучасному етапі має суттєві проблеми в кадровому забезпеченні економіки, які найбільшою мірою проявляються у наростанні диспропорцій між підготовкою фахівців за певним професійним спрямуванням та попитом на них на ринку праці, що є суттєвим гальмом для розвитку економіки.

Проблеми кадрового забезпечення економіки України досліджуються багатьма вітчизняними науковцями. Значний внесок у їх аналіз і пошук способів вирішення зробили такі вчені, як І. Каленюк, Т. Кір'ян, В. Куценко, І. Петрова, Л. Ткаченко та багато інших дослідників. Аналізуючи проблеми освіти, діяльності професійно-технічних і вищих навчальних закладів, відповідності попиту та пропозиції на ринку праці, вони розробляють науково-методичні підходи до вирішення проблеми кадрового забезпечення. Не дивлячись на це, залишається безліч невирішених проблем, які потребують подальшого теоретичного аналізу та розробки рекомендацій щодо їх вирішення.

Метою статті є обґрунтування способів удосконалення державної кадрової політики України.

Кадри, до яких відносяться висококваліфіковані працівники підприємств і організацій, є найважливішим ресурсом сучасної економіки, який приймає форму людського капіталу. Формування кадрів являє собою складний і довготривалий процес, який охоплює такі етапи:

I. Дошкільне навчання і виховання у сім'ї та у дошкільних навчальних закладах, де формуються первинні знання, започатковуються креативні здібності, прищеплюється любов до знань і творчості.

II. Шкільна освіта, яка формує базові знання та навички навчання.

III. Професійна середня та вища освіта (у ПНТЗ та у ВНЗ I–IV рівнів акредитації), яка

забезпечує формування професійних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певних видів трудової діяльності.

IV. Післядипломна освіта, яка через періодичне підвищення кваліфікації або самонавчання забезпечує розвиток кваліфікації працівників, її відповідність мінливим вимогам виробничої діяльності.

На сучасному етапі в Україні існують значні проблеми у формуванні кадрового потенціалу, які пов'язані як із демографічними проблемами, так і зі значними недоліками у системі підготовки кадрів. Це відзначено в Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр., де звертається увага на такі проблеми, як: невідповідність якості освіти сучасним вимогам; недостатня доступність освіти; неефективність механізму державного фінансування освіти: наростання диспропорцій між підготовкою фахівців і попитом на них на ринку праці; відсутність єдиного освітнього простору [2].

Дослідження системи підготовки кадрів показує, що реальних проблем значно більше, і всі вони зумовлені недосконалою політикою держави у сфері освіти та підготовки кадрів. Найбільш гострими проблемами у сфері підготовки кадрів можна назвати такі:

1. Низька якість первинної підготовки робочої сили в ПНТЗ та ВНЗ, невідповідність її вимогам сучасного виробництва.

2. Невідповідність структури підготовки кадрів у ПНТЗ та ВНЗ за напрямками, кваліфікаційним рівнем, спеціальностями і професіями потребам вітчизняної економіки. Значна розбалансованість попиту та пропозиції на ринку праці.

3. Суттєва деформація структури підготовки кадрів за рівнями підготовки, що зумовлює перевиробництво фахівців і дефіцит кадрів робітничих професій індустріального типу.

Така ситуація обумовлена рядом причин, а саме: низька якість шкільного навчання; низький рівень профорієнтаційної роботи серед молоді; неформованість доступної інформаційної системи щодо попиту та пропозиції на ринку праці, умов зайнятості; низький мінімальний прохідний бал у ВНЗ, який встанов-

лює Міносвіти (124, що відповідає «3» з мінусом за 5-бальною системою освіти).

Унаслідок цього пріоритети і можливості здобуття професійної підготовки молоді не збігаються із пріоритетами стратегічного розвитку економіки України.

Вступаючи до ВНЗ, молодь переважно обирає економічні, правознавчі й інші спеціальності гуманітарного профілю, значно менше бажають навчатися на інженерних, математичних, фізичних спеціальностях та інших, які відносяться до природничих наук. Відповідно, диференціюється і якість абітурієнтів за спеціальностями. Абітурієнти з найвищими балами згідно з ЗНО та атестатом поступають, як правило, на економічні спеціальності – облік і аудит, фінанси та кредит, менеджмент, а також правознавство, іноземну філологію, комп'ютерні науки, програмну інженерію та комп'ютерну інженерію. Абітурієнти з невисокими балами проходять на технічні, математичні, хімічні, біологічні, педагогічні спеціальності. Така ситуація склалася не лише в Україні, але і в Росії, на що вказує В. Кулешов [1].

Отже, в головні технологічні галузі економіки України (машинобудування, хімічну, енергетичну, аерокосмічну та інші), а також соціальні (в освіту, соціальне забезпечення тощо) здебільшого приходять трієчники, які не в змозі забезпечити їх інноваційний розвиток. Це свідчить про низьку престижність в Україні тих професій, який визначають інноваційний і людський розвиток країни, а також на слабку шкільну підготовку з математики, фізики, інших природничих дисциплін, що не дає змоги опанувати у ВНЗ складні інженерно-технологічні професії.

Викладене вище свідчить, що на сучасному етапі в Україні відсутня цілеспрямована державна стратегія і політика формування та ефективного використання кадрового потенціалу. Найбільше від цього страждають базові галузі економіки – промисловість, будівництво, сільське господарство, житлово-комунальне господарство. Для вирішення цих проблем Головним управлінням державної служби України був розроблений проект Стратегії державної кадрової політики на 2011–2020 рр. Однак цей

проект через його слабку розробленість так і не набув статусу нормативного документа. Тому завдання формування активної та ефективної кадрової політики залишається надзвичайно актуальним.

На сьогодні найбільш вагомим інструментом державного регулювання підготовки кадрів є державне замовлення. Однак цей інструмент не забезпечує ефективного впливу на процес формування кадрів. Уже декілька років абітурієнти не заповнюють бюджетні місця за окремими спеціальностями, або вони заповнюються найслабшими абітурієнтами.

Для прикладу візьмемо Львівський національний університет імені Івана Франка. 2011 р. за напрямом «геологія» заповнено 32 з 50 місць державного замовлення, «фізика» – 40 з 50, «прикладна фізика» – 31 з 35, «мікрота наноелекторніка» – 38 з 45, за напрямом «математика» квота заповнена, проте абітурієнтами, які отримали невисокі бали [3].

Формування ефективної кадрової політики можливо за рахунок суттєвого вдосконалення організаційної роботи органів державного управління соціально-трудою сферою, професійних навчальних закладів, основних суб'єктів ринку праці та створення сприятливих умов зайнятості, підвищення якості трудового життя. На державному та регіональному рівнях необхідно забезпечити:

- розроблення прогнозу перспективної потреби в кадрах у професійно-кваліфікаційному розрізі для основних галузей економіки та забезпечити його відповідність напрямом підготовки;
- запровадження моніторингу зайнятості та поточної потреби основних сфер економічної діяльності в кадрах відповідно до професійних груп і основних професій за діючим класифікатором професій;
- регулярну модернізацію переліку спеціальностей, за якими ведеться професійна підготовка у ПТНЗ і ВНЗ, відповідно до потреб інноваційного розвитку економіки України та структурних змін;
- організацію ефективної профорієнтаційної роботи серед молоді, яка є необхідною умовою для забезпечення зваженого вибору професії та здобуття кваліфікації відповідно

до потреб економіки, перспектив економічного розвитку країни;

- удосконалення механізму формування державного замовлення на підготовку кадрів за рахунок узгодження його з реальними потребами економіки у фахівцях за найбільш важливими, а також дефіцитними професіями;
- формування регіонального замовлення на підготовку кадрів відповідно до потреб розвитку регіональної економіки;
- удосконалення професійних стандартів і забезпечення відповідності здобутої випускниками кваліфікації розробленим стандартам;
- забезпечення переважної орієнтації навчальної діяльності ВНЗ, ПТНЗ на потреби виробництва завдяки широкому залученню до організації навчального процесу роботодавців, збільшення практичної складової навчання.

Для забезпечення ефективного розвитку економіки на інноваційних засадах особливо важливим є підвищення якості професійної підготовки, формування сучасних компетенцій і забезпечення високої конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили. Це потребує:

- суттєвого оновлення змісту освіти, збагачення її сучасними науковими теоріями у сфері природничих, інженерно-технічних, соціально-економічних, гуманітарних дисциплін, тобто підвищення наукоємності навчального процесу;
- формування в системі вищої освіти національних дослідницьких університетів, які мають забезпечити розвиток науки, формування наукових кадрів і утвердження високих стандартів вищої освіти;
- збільшення інвестицій в освіту та забезпечення технічного переоснащення ПТНЗ і ВНЗ сучасним навчальним і лабораторним обладнанням. Необхідно забезпечити повну комп'ютеризацію навчального процесу, широкі запровадження інформаційних технологій;
- створення ефективної системи стимулювання викладачів ВНЗ і ПТНЗ до підвищення професійної майстерності та якості навчання, здійснення наукової діяльності. Необхідно створити національний і регіональний центри підвищення професійної кваліфікації викла-

дачів ВНЗ і майстрів виробничого навчання ПТНЗ і забезпечити регулярне профільне підвищення кваліфікації;

- розробки системи національних професійних кваліфікацій і професійних стандартів, приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів і забезпечення професійної підготовки згідно з їхніми вимогами.

Особливу увагу необхідно приділити модернізації системи професійно-технічної освіти та підвищенню якості підготовки робітничих кадрів. Це потребує оновлення матеріально-технічної бази, змісту навчання, навчально-методичного забезпечення та формування в системі ПТО навчальних закладів двох рівнів – вищих технічних училищ, які забезпечують підготовку робітничих кадрів вищого рівня (V–VI розрядів) і звичайних ПТНЗ. Важливим також є розвиток професійного навчання безпосередньо на виробництві. Створення корпоративних університетів, надання працівникам значних можливостей підвищення кваліфікації, значні витрати на розвиток персоналу – така практика зарубіжних компаній, яка має бути впроваджена і в практику вітчизняних підприємств. Модернізація системи підготовки робітничих кадрів потребує прийняття та реалізації Цільової комплексної державної Програми розвитку професійно-технічної освіти України на середньостроковий період.

В Україні важливо не лише реформувати систему професійної освіти, підняти її на якісно новий рівень, але й створити умови для забезпечення необхідними кадрами всіх сфер економічної діяльності та їх закріплення на вітчизняних підприємствах, зменшення відтоку кадрів в інші країни. Для цього необхідно:

- вдосконалити інформаційну систему щодо умов використання кадрів за ВЕД, їх поточну та перспективну потреби у професійних групах і основних професіях, можливості кар'єрного зростання;
- налагодити прямі зв'язки та партнерство між професійними навчальними закладами та підприємствами, роботодавцями, розширити практику підготовки кадрів на замовлення роботодавців;
- удосконалити діяльність державної служби зайнятості, кадрових агентств, сто-

совно інформаційного забезпечення, роботи з підбору кадрів, працевлаштування, посилити оперативність і гнучкість у їхній роботі;

- забезпечити гідні умови зайнятості робочої сили на основі створення високотехнологічних робочих місць, поліпшити організацію та умови праці, забезпечити гідний заробіток, професійний розвиток, соціальну підтримку та дотримання норм трудового законодавства;
- створити умови для підвищення мобільності робочої сили в межах підприємств у плані зміни робочого місця, професійної ротації.

Отже, ефективна державна кадрова політика можлива в системі активної і ефективної економічної та соціальної політики. Інтенсивний розвиток економіки на інноваційній основі потребує кадрів нової генерації. Цьому також сприяє розвиток вітчизняного бізнесу, його інтеграція у світову економіку, запровадження сучасних систем менеджменту, активна участь у системі конкурентної боротьби. В

Україні ці процеси знаходяться на початковій стадії розвитку. Тому дуже важливою є далекоглядна державна політика щодо формування кадрового потенціалу розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кулешов В. В. Модернізація економіки и ее кадровое обеспечение. Заметки экономистов / В. В. Кулешов // Эко. – 2010. – № 6. – С. 18–35.
2. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава [Електронний ресурс]: Програма економічних реформ на 2010–2014 роки // Комітет з економічних реформ при Президентові України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>. – Назва з титулу екрана.
3. Яких студентів отримали львівські ВНЗ? [Електронний ресурс]: Громадянська мережа ОПОРА. – Режим доступу: <http://www.opora.org.ua>. – Назва з титулу екрана.

УДК 388.439.5(477)

ЗАЙНЯТИСТЬ В АГРАРНІЙ СФЕРІ: ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ

О. В. Березін, доктор економічних наук

Економічні перетворення в Україні та подальший розвиток ринкових відносин стримуються через загальний спад обсягів виробництва, тривалість процесів реформування власності, занадто часті структурні зміни в усіх галузях національної економіки. За таких умов зайнятість населення, особливо у сільській місцевості, нині є надзвичайно низькою. Такий стан речей зумовлює погіршення ресурсного забезпечення національного продовольчого ринку, ускладнює соціальні проблеми.

Теоретичні та практичні аспекти проблеми формування та подальшого функціонування національного продовольчого ринку та дже-

рела його товарного забезпечення – аграрної сфери досліджували українські та зарубіжні економісти: В. Андрійчук, С. Бакай, В. Бойко, М. Босолда, С. Брингецу, Т. Варлей, В. Власов, М. Гайгер, В. Гришко, Б. Губський, А. Джоахім, Б. Дмитрук, М. Еусебіо, Т. Лінвуд, М. Лобас, Л. Штріве, М. Малік, В. Павлов, Х. Прусс, В. Рабштина, П. Саблук, Д. Сакс, К. Стейнінгер, С. Тангерман, Дж. Тімоті, К. Фармер, О. Шпичак, Ш. Крамона-Таубадель, С. Ярошенко та ін. Позитивно оцінюючи результати досліджень зазначених авторів у вирішенні багатьох проблем становлення продовольчого ринку, його ресурсного забезпечення, організації оформлення, управління господар-